

СВЕТЦИТЕ В НАРОДНИТЕ ПРИКАЗКИ ОТ ЛОВЕШКО

Елена Георгиева
Исторически музей – Ловеч

Сред богатството на народните приказки от Ловешко съществува група, в центъра на чието действие са персонажи, свързани с официалната християнска религия. Те представят една картина на християнския пантеон, която е значително по-пълна, отколкото в други краища на българското етническо землище, но същевременно и много по-опростена в сравнение с официалната.

Ловеч твърде рано се оформя като религиозно средище. Съществуват данни за два манастира в околностите на града и седем храма в самия него ¹. Това го превръща в мощен излъчващ център, който създава почва за съществуването на множество приказни текстове с герои светци. Задачата ни е да поставим акцент, доколкото това е възможно, върху отликите на тези персонажи спрямо персонажите, документирани в други региони на страната. Разгледани са преди всичко текстове, в които светът отдавна е създаден и уреден, а светците са равностойни във висока степен на останалите герои. Етиологичните легенди от Ловешко не се разглеждат в тази публикация.

Както по цялото българско землище, най-разпространени са приказките с главно действащо лице Господ. Той е всевиждащ и всезнаещ. Естествено е в текстовете, където той присъства, да има най-много етиологични моменти. Най-често срещан е мотивът „Господ учи мъжа да оре и жената да тъче”. В **„Каталога на българските фолклорни приказки”** той е отбелязан като сюжетен тип ***830D*** – „Отказ да се признае Божията помощ (Господ, орачът и тъкачката)” ². В Ловешко се срещат и приказките от тип **800** – „Огледалото на Господ” ³. Господ се оказва понякога и помощник на орисниците, но не може да отмени предсказаното от тях – напротив, често неговата намеса прави неуспешен всеки опит да се избегне предопределеното (сюжетен тип **930** – „Предсказание бедно момче да наследи богаташ”, № 19, с. Слатина, Ловешко и сюжетен тип **938** – „Предопределените трудности да се прекарат на млади години”, № 16, с. Дерманци, Луковитско). Отбелязва се преди всичко Божията справедливост ⁴. Съществуват и редица приказки, в които Господ дарява вълшебни предмети ⁵.

Изключително популярни са приказките за св. Архангел (Архангел Михаил и Архангел Гавриил се възприемат като един светия ⁶) – той придружава Господ (сюжетен тип **759** – „Божието правосъдие”, № 7, гр. Ловеч) и като равен трябва да отговаря на упреците и да доказва, че е изпратил своята „калесня” – смърт, персонифицирана в него (сюжетен тип **335** – „Предупреждението на Архангел Михаил” ⁷; тип **1354** – „Призованата смърт”, № 1, Тетевенско; **НАОЕ**, № 80, 19, с. Александрово). На преден план почти винаги е неподкупността и справедливостта му (сюжетен тип **332** – „Архангел Михаил кум (кръстник)”, № 4, гр. Ловеч). По тази тяхна характеристика приказките за Архангела се доближават до прозата за Господ. Показателен в това отношение е тип ***735D*** – „Човекът без късмет и Архангел Михаил”, № 3, като само във варианта от Ловеч дарът (диня) е поднесен в черква. Тук дори Господ и св. Богородица са пренебрегнати заради Архангел Михаил.

Св. Богородица също присъства в пантеона на светците от Ловешко. Тя дава чудесни дарове и често намесата ѝ е равностойна на тази на Господ (сюжетен тип **592** – „Вълшебната свирка”, № 14, гр. Ловеч и **706** – „Царската дъщеря (Мария) с отсечените

ръце”, № 1, гр. Ловеч) или на Архангел Михаил (тип *840В* – „Разкаял се хайдутин – по-свят от постник”, регистриран само в Ловеч).

Широко разпространена е и приказката от тип 804 – „Грешната майка (Майката на св. Петър)”. Във вариант от Ловешко има специфични моменти, които се отличават от основната схема и водят до различен финал на приказката – св. Петър успява да изтегли майка си до Райските порти⁸. В друга версия от района (с. Къкрина) св. Петър е съюзник на чумата – той изпраща душата на умрял от чума старец, заедно с един ангел, за да види (старецът) тялото си до кладенец, след което да се върне на небето. Приключвайки разказа, информаторът отбелязва: „Така Господ и св. Петър си отмъстили на злия старец”⁹.

Проявите на св. Тодор и св. Петка са изключително фрагментарни. Широко разпространени са случките със св. Тодор на бял кон, като в Ловешко често го приравняват с каракончо и върколака. Същите демонични характеристики притежава и св. Петка¹⁰.

В приказка от разглеждания район е описан подвигът на св. Георги, но без да се споменава името на светеца. Подобен е случаят с текст от с. Къкрина, който описва как един човек затворил чумата в шише, което се пази в Търново и оттогава тя не ходи по земята¹¹. Вероятно, споменаването на конкретен град, достатъчно авторитетен и централен спрямо Ловеч, цели придаването на тежест на разказа. Освен това, след празника на св. Харалампи (10.02), отбелязван във фолклорния календар в чест на чумата, следва 11 февруари – денят, на който през 1211 г. се провежда църковен събор срещу богомилите (разбирай – чумата). Възможно е в народните представи в крайна сметка двете дати да се свързват.

Наред с общобългарските версии на приказката за св. Трифон и св. Богородица, в ловешкото с. Смочан съществува и силно битовизиран вариант, при който „дядо Трифон” не харесва работата на селянин, който зарязва лозето си, и му показва как да държи косера. Селянинът не го слуша и си отрязва носа¹². Подобно на текстове от други региони на страната, и тук Трифон Зарезан в едни случаи се проявява като наказващ светец, който изисква почит, а в други – сам е наказан за своето отношение към св. Богородица.

В заключение трябва да се отбележи, че в Ловешко се оформя своеобразна верска система в резултат на преплитането между езически и християнски сакрални елементи. Светците в местните приказки са мъдри и справедливи, но не са лишени и от някои чисто човешки черти и недостатъци. Интересно е да се отбележи голямата непосредственост и пряката зависимост при общуването между светци и обикновени хора – чистосърдечната молба дава бързи и осезаеми резултати.

БЕЛЕЖКИ

1. Станимиров, Ст. Из черковната история на гр. Ловеч. В: сб. Ловеч и Ловчанско. Т. 2. С., 1930, 11, 70.
2. Даскалова-Перковска, Л., Добрева, Д., Коцева, Й., Мицева, Е. Български фолклорни приказки. Каталог (надолу само **Каталог**). С., 1994, 292. Нататък в настоящето изложение за основна е взета класификацията в **Каталога**, с акцент върху вариантите от Ловешко. Изключение се прави само за случаите, когато текст, разработващ определен приказан сюжетен тип, се съхранява в Научния архив на отдел „Етнография” при Исторически музей – Ловеч (**НАОЕ**).
3. **Каталог**, 281; Попов, Р. Традиционен народен светоглед. В: Традиционна народна духовна култура в селата Къкрина и Брестово. Ловеч, 1987 г., **НАОЕ**, № 78, 2, с. Къкрина.

4. **Каталог**, 287, сюжетен тип **822** – „Мързеливият момък и работливата мома”, № 4, с. Дерманци, Луковитско и стр. 291, тип ***830В*** – „Наказание за неискреност”, № 3, Тетевенско.
5. **Каталог**, 221, сюжетен тип **592** – „Вълшебната свирка”, № 14, гр. Ловеч и стр. 211, тип **563** – „Чудесните подаръци”, № 9, с. Дерманци, Луковитско.
6. **Вакарелски, Хр.** Етнография на България. С., 1974, 501.
7. **Каталог**, 137, не е посочен вариант от Ловешко; **НАОЕ**, № 78, 26, с. Къкрина; **Попов, Р.** Традиционен народен светоглед. В: Традиционна народна духовна култура в селата Александрово, Деветаки и Смочан. Ловеч, 1987 г., **НАОЕ**, № 80, 20, с. Смочан.
8. **НАОЕ**, № 80, 20, с. Смочан.
9. **НАОЕ**, № 78, 26, с. Къкрина.
10. **Цанева, Е., Попов, Р.** Календарни празници и обичаи. В: Традиционна народна духовна култура в селата Голец, Микре и Сопот. Ловеч, 1987 г., **НАОЕ**, № 79, 148, с. Голец.
11. **НАОЕ**, № 78, 23, с. Къкрина.
12. **НАОЕ**, № 80, 21, с. Смочан.